

Temanotat

Somalia: Ekteskap og skilsmisse

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

© Landinfo 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

There are no systematic studies of marriage and marriage patterns in Somalia. Family structure in Somalia is evidently still relatively traditional and thus resembles the organization of family life that is also found in other parts of the African and Arab (Muslim) world. Most Somalis relate to a larger family network where roles and the division of labor is gendered, and the husband is the head of the family. It is difficult to know how free Somali women and men are to choose their spouses. There is probably some variation between different regions, clans and economic walks of life, but the bulk of marriages are arranged by the couple's parents. There are no divorce statistics in Somalia, but the vast majority of sources describing Somali family life and marriage, believe that divorce is relatively common.

SAMMENDRAG

Det finnes ingen systematiske studier av ekteskap og ekteskapsmønstre i Somalia. Derfor er det vanskelig å vite hvor fritt somaliske kvinner og menn kan velge ektefelle. Sannsynligvis er det visse variasjoner mellom ulike regioner, klaner og økonomiske samfunnslag, men størstedelen av ekteskapene er arrangert av parets foreldre. Det finnes heller ingen skilsmissestatistikk i landet, men de aller fleste som beskriver somalisk familieliv og ekteskap, mener at skilsmisse er relativt vanlig. Familiestrukturen er etter alt å dømme fortsatt forholdsvis tradisjonell og ligner således på hvordan familielivet er organisert i andre deler av den afrikanske og den arabiske (muslimske) verden. De fleste somaliere forholder seg til større familienettverk hvor rolle- og arbeidsfordeling er kjønnsbestemt, og hvor mannen fortsatt er familiens overhode.

INNHold

1. Innledning	6
2. Generelt om ekteskap og familieliv i Somalia.....	6
3. Familieloven av 1975.....	7
4. Ekteskapsinngåelse: Fritt partnervalg eller arrangerte ekteskap?.....	7
4.1 Fritt partnervalg?	8
4.2 Forlovelse	8
4.3 Arrangerte ekteskap.....	9
4.4 Tvangsekteskap	10
4.4.1 Reaksjoner mot kvinner som motsetter seg ekteskap.....	10
4.5 Hemmelige ekteskap – fluktekteskap (<i>qudbo sireed</i>).....	11
4.6 «Enkearving» (<i>dumaal</i>)	12
4.7 Sororat (<i>Hiigsiisan</i>)	12
5. Ekteskapskontrakten (NIKAAH).....	12
5.1 Brudepris (<i>yarad</i>)	13
5.2 Medgift (<i>meher</i>).....	13
5.3 Ekteskap mellom slektninger.....	14
5.4 Ekteskapsalder – ekteskap med mindreårige.....	14
5.5 Bryllupsfesten (<i>aroos</i>).....	15
5.6 Polygami.....	15
5.7 Stedfortrederekteskap	15
6. Registrering av ekteskap	16
7. Ekteskap på tvers av religiøse, kulturelle eller etniske skillelinjer	16
7.1 Ekteskap med personer fra minoritetsgrupper.....	17
8. Skilsmisse og gjengifte	18
8.1 Er skilsmisser vanlig?.....	18
8.2 Gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse	18
8.3 Hvordan får kvinner skilsmisse?	18
8.4 Gjengifte	19
9. Foreldreansvar og omsorg for barn ved skilsmisse eller død	19
10. Somaliland (Nordvest- Somalia)	19
10.1 Registreringer i Somaliland	20
11. Referanser.....	21

1. INNLEDNING

Det finnes ingen systematiske studier av ekteskap og ekteskapsmønstre i Somalia. Dette temanotatet bygger på informasjon fra ulike somaliske ressurspersoner i og utenfor Somalia, og enkelte artikler om familiestruktur, ekteskap og samliv skrevet av antropologer og Somalia-kjennere. Antropologen og Somalia-kjenneren Ioan M. Lewis beskriver relativt inngående tradisjoner i Nord-Somalia, og den somaliske journalisten Mohamed Diriye Abdullahi beskriver også ekteskapstradisjoner i det somaliske samfunnet. Men knapt nok noe feltarbeid er gjort i løpet av de siste tyve til tretti årene på grunn av den skrøpelige sikkerhetssituasjonen i store deler av landet. Notatet omhandler i hovedsak forhold i Sør- og Sentral-Somalia, men berører også utbryterrepublikken Somaliland.

Somaliske begreper gjengis med somalisk stavemåte.¹ Dette notatet er en oppdatert og noe revidert versjon av temanotatet med samme navn fra april 2014.

2. GENERELT OM EKTESKAP OG FAMILIELIV I SOMALIA

Familiestrukturen i Somalia er etter alt å dømme fortsatt forholdsvis tradisjonell, og ligner således på hvordan familielivet er organisert i andre deler av den afrikanske og den arabiske (muslimske) verden.

Ekteskapet (*guur*² på somali) og det å stifte familie er i en somalisk og afrikansk kontekst ikke primært sett på som et individuelt valg, men snarere en sosial forpliktelse. Det sosiale presset for å inngå ekteskap er dessuten sterkt, særlig ved første ekteskap (Nuune 2011). Etter somalisk tradisjon kommer ekteskapet i stand gjennom forhandlinger og avtaler mellom familiene, men også på initiativ fra de unge selv (se for øvrig kapittel 4).

De fleste somaliere forholder seg til større familienettverk hvor rolle- og arbeidsfordeling er kjønnsbestemt, og hvor mannen fortsatt er familiens overhode.³ Ekteskapet er dessuten den eneste legitime rammen for seksualliv i Somalia. Det finnes også en klar forventning om reproduksjon når ekteskap inngås.⁴ I dette perspektivet er førstegangsekteskap med en kvinne over fruktbar alder ikke vanlig. Det er nok slik at stor aldersforskjell i kvinnens favør ikke bare er uvanlig blant somaliere, men i de fleste kulturer – deriblant vår egen. Det finnes tilfeller blant somaliere hvor kvinnen er

¹ Unntaket er ord med språklyden som gjengis med x i somalisk ortografi. Her erstattes x med h (som gjenspeiler den nærmeste språklyden på norsk). Formene med x gis i parentes.

² Ordet *guur* har to betydninger på somali: ekteskap og å flytte. En ung mann på frierfotter heter på somali *guurdoon* – han som leter etter ekteskap.

³ I henhold til muslimsk tradisjon blir ikke en kvinne en del av sin manns familie ved ekteskap, men fortsetter å være en del av sin fars familie. I det somaliske klansystemet beholder dermed kvinnen også sin klantilhørighet (det vil si sin fars klantilhørighet) når hun gifter seg. Hun blir slik sett ikke inkorporert i ektemannens klan (The Academy for Peace and Development 2002).

⁴ Somaliere føder i gjennomsnitt seks barn. En stor barneflokk assosieres med ressurser, status og stolthet, og mannlige etterkommere betyr at klanen tilføres styrke (Lewis 1994, s. 63). Når foreldrene blir gamle og ikke lenger kan forsørge seg selv eller har behov for hjelp og omsorg, er ansvaret barnas (Gabowduale 2010, s. 49; Abdullahi 2001, s. 127).

eldre enn mannen. Men da foreligger trolig spesielle omstendigheter, som for eksempel at kvinnen er svært velstående, eller andre forhold som kan kompensere for aldersforskjellen i kvinnens favør.

De islamske prinsippene om likhet, tillegges vesentlig vekt. Det betyr at det bør være en sosial og økonomisk likhet mellom brud og brudgom. Familier flest vil ikke akseptere at barna gifter seg under sin stand, og forsørgerevne er en nødvendig forutsetning for at en mann skal kunne inngå ekteskap. Bruden kan heves til brudgommens sosiale nivå gjennom et ekteskap, men en brudgoms svakere sosiale stilling vil ikke uten videre aksepteres (Dahl 1992, s. 65). Dersom det er ulikhet mellom ektefellene, skal denne gå i mannens favør.

3. FAMILIELOVEN AV 1975

Familieloven fra 1975 (Emory University School of Law 2015) er fortsatt gjeldende lov i Somalia⁵. Den fastsetter ekteskapsalderen for begge parter til 18 år – 16 for jenter med vergens samtykke. Det ordinære rettsvesenet gikk i oppløsning i 1991. Selv om justisvesenet gradvis gjenoppbygges, håndheves etter alt å dømme fremdeles ikke dette lovverket. Somaliere flest forholder seg til sharia – og somalisk tradisjon – i familiesaker. Det var også tilfellet før 1991. Etter sharia og somalisk tradisjon er begge parter gifteklare når de har kommet i puberteten. Ikke minst på landsbygda er det ikke uvanlig at jentene gifter seg som fjortenåringer, unntaksvis også enda noe yngre, se også avsnitt 5.4.

3.1 NY LOVGIVNING

Utkastet til ny grunnlov i Somalia setter etter alt å dømme ekteskapsalderen for kvinner til 15 år (somalisk diaspora-forsker, samtale i Mogadishu, 10. november 2013).⁶ I grunnlovens artikkel 28 om «Family care» som omhandler blant annet ekteskap, vises det til «age of maturity», uten at dette er nærmere definert (Provisional Constitution 2012). Men etter sharia og somalisk tradisjon er begge parter gifteklare når de har kommet i puberteten.

Det har aldri vært mulig å inngå sivile (borgerlige) ekteskap i Somalia.

4. EKTESKAPSINNGÅELSE: FRITT PARTNERVALG ELLER ARRANGERTE EKTESKAP?

Den Mogadishu-baserte kvinneorganisasjonen Somali Women Development Center (SWDC) opplyste i november 2013 at ekteskap inngås på tre måter:

⁵ Det samme gjelder i utbryterrepublikken Somaliland, men også der brukes sharia i sivilrettslige forhold, se Somalilandlaw.com (u.å.) og Abdi (2010).

⁶ Grunnlovsutkastet er per juni 2018 ennå ikke behandlet i parlamentet.

- Paret ber om fars, eventuelt vergens, tillatelse til å gifte seg
- Fluktekteskap/hemmelig ekteskap
- Arrangerte ekteskap

Disse opplysningene samsvarer med skriftlig informasjon om temaet og informasjon Landinfo har innhentet ved informasjonsinnhentingsreiser til Nairobi, Mogadishu og Hargeisa i løpet av det siste tiåret.

4.1 FRITT PARTNERVALG?

Det er vanskelig å vite hvor fritt somaliske kvinner og menn kan velge ektefelle. Sannsynligvis varierer det noe mellom ulike regioner, klaner og økonomiske samfunnslag, men størstedelen av ekteskapene blir arrangert av parets foreldre. Arrangerte ekteskap er særlig vanlige når folk gifter seg for første gang, og dermed tar skrittet inn i voksenlivet for alvor.

På landsbygda møtes de unge i ulike sammenhenger – ved brønnen, på markedet og ved bryllupsfester – men samvær på tomannshånd er ikke akseptert. Det utelukker selvsagt ikke avstandsforelskelse. Hvis mannens valg godkjennes av familien hans, kan frierens far, eller den nærmeste mannlige slektningen, kontakte kvinnens familie (Abdullahi 2001; Lewis 1994).

Blant de nomadiske klanene i nord foretrekker de fleste at ektefellen tilhører en annen klan enn ens egen. Ekteskap blant folk i nord har tradisjonelt blitt brukt for å skape en allianse mellom to tidligere ubeslektede slekter – det vil si potensielt fiendtlige grupper. Blant agropastoralistene i sør derimot er den foretrukne partneren en nær slektning, som fars brors sønn eller datter (se mer om dette i avsnitt 6.3).

I hovedstaden er det imidlertid ikke uvanlig at mannen og kvinnen møter hverandre, forelsker seg og tenker på ekteskap uten at foreldrene trekkes inn før paret har bestemt seg for hverandre (somalisk ressursperson, e-post 2014; Washuk 2016). Et ungt par hvor begge studerer, vil vanligvis vente med å planlegge ekteskap til de er ferdige med studiene, men dette avhenger av den kommende brudgommens økonomiske stilling. Paret vil bli kjent med hverandre og ikke minst: Man diskuterer hva slags møbler mannen skal kjøpe til sin brud og deres felles bolig.

I løpet av denne tiden er det vanlig – og ikke minst viktig – å presentere den utkårede for familien. Stort sett aksepteres frieren, men skulle familien motsette seg ekteskapet, kan det skape problemer for paret. Kvinnens familie vil undersøke mannens bakgrunn, hans klantilhørighet, vaner og uvaner (tygger han khat eller ikke?), utdanning og arbeid. Tilsvarende vil mannens familie undersøke kvinnens bakgrunn, om hun og familien hennes har et godt og sømmelig omdømme.

Familiene diskuterer brudeprisen, og fastsetter medgiften kvinnen skal ha. I hovedstaden blir medgiften fortrinnsvis gitt enten i gull eller kontanter.

4.2 FORLOVELSE

Forlovelsen innebærer ingen juridisk forpliktelse til å inngå ekteskap, og gavene som familiene utveksler i forbindelse med forlovelsesavtalen, må heller ikke tilbakeleveres (van Notten 2005, s. 60; Lewis 1994, s. 36). En mann som inngår ekteskap med en kvinne som allerede er lovet bort til en annen, må imidlertid betale kompensasjon til den forsmådde frierens familie (van Notten 2005, s. 58).

4.3 ARRANGERTE EKTESKAP

Arrangerte ekteskap er normen i Somalia. I slike ekteskap er det parets fedre, eventuelt verger, som blir enige om at paret skal gifte seg (The Academy for Peace and Development 2002). Familien har stor innflytelse på hvem som er aktuelle ekteskapskandidater, særlig første gang folk gifter seg. Beslutning om ekteskap angår i liten grad bare de to som skal gifte seg med hverandre. Både «arrangerte ekteskap» og «tvangsekteskap» er arrangerte. Det kan være en glidende overgang fra arrangert til tvang.

I arrangerte ekteskap foreligger det imidlertid i utgangspunktet mer eller mindre eksplisitt samtykke fra begge parter. Tvangsekteskap, derimot, innebærer svært liten – eller ingen – frivillighet. Samtidig: Svært få kvinner motsetter seg familiens, det vil si farens eller vergens, valg (SWDC 2013; kvinne med diaspora-bakgrunn, samtale i Mogadishu 2013; Abdullahi 2001). Forskjellen mellom et arrangert ekteskap og et tvangsekteskap kan dermed være hårfin. Somaliske barn er oppdratt til å respektere sine foreldre, til å lytte til deres råd og få deres velsignelse til viktige veivalg i livet (Abdullahi 2001; Helander 2003).

Manglende respekt for foreldre og deres råd frembringer derimot forbannelse. En kvinne med diaspora-bakgrunn (samtale i Mogadishu 2013) beskrev dette på følgende måte: Somaliske fedre vil spørre barna sine om han skal velsigne dem eller forbanne dem, og valget faller «naturlig» for de aller fleste. Dernest vil han fortelle at han har valgt en ektefelle for dem. I en slik situasjon er det nærmest utenkelig å protestere. Respekten for foreldrene og deres valg gjenspeiles også blant unge somaliere i diasporaen (Washuk 2016).

Valget av ektefelle baserer seg på to forhold: brudeprisen (yarad) som brudens far tilbys, og alliansene som ekteskapet kan medføre. Brudeprisen er betalingen for kvinnens arbeidsevne, evne til å føde og moralske standard, som kommer brudgommen og hans familie til gode.⁷

Blant de nomadiske gruppene er, som tidligere nevnt, ekteskap med medlemmer av naboklaner viktig, siden slike allianser blant annet bidrar til å sikre tilgang til vann og beiteområder. Det er også lange tradisjoner for at fredsavtaler mellom klaner forsegles ved at partene utveksler bruder.

Likevel: Også tradisjoner knyttet til ekteskap og muligheter til valg av partner har, i likhet med andre tradisjoner, endret seg i løpet av de siste tiårene. Centre for Research and Dialogue (CRD) i Mogadishu gjennomførte i 2002–2003 et prosjekt i Sør- og Sentral-Somalia hvor de evaluerte ettervirkningene av borgerkrigen på befolkningen. Rapporten *Somalia: Path to recovery building a sustainable peace* (CRD 2004) er basert på intervjuer og konsultasjoner med mer enn 13 000 personer i alle deler av landet. Her sies det blant annet (s. 37):

In the decade and a half since the onset of the Somali crisis, the institution of marriage has undergone such a transformation as to be almost unrecognizable today. Many weddings now occur without the involvement, knowledge or blessing of parents. There has been a dramatic increase in the rate of teenage

⁷ Mannens far – eller den nærmeste mannlige slektningen, henvender seg til jentas far og ber om tillatelse til at hans sønn kan gifte seg med husets datter. Familiene blir enige om en dato for vigselen, de avtaler hvordan utgiftene til bryllupet skal fordeles, brudeprisen og bolig for paret.

marriages and a proportional increase in the rate of teenage divorce – often leaving young mothers alone to raise their children. In the absence of parental involvement, newlyweds often lack the kind of financial and moral support that once ensured the durability of marriages.

4.4 TVANGSEKTESKAP

De sentrale ekteskapsvilkårene i somalisk praksis tilsvarer dem vi finner i islamsk rett. I henhold til sharia skal begge ektefellene samtykke til ekteskapet. Men som nevnt vil de færreste nekte, og skulle de nekte, spiller det ofte liten rolle (Nuune 2011). Omfanget av tvangsekteskap, det vil si hvor særlig kvinnen ved bruk av fysisk eller psykisk makt presses inn i et ekteskap hun ikke ønsker, er umulig å tallfeste.⁸ Somaliere flest vil, ifølge en ung kvinnelig, somalisk ressursperson med diaspora-bakgrunn (samtale i Mogadishu, november 2013), hevde at tvangsekteskap ikke forekommer, fordi tvang defineres som bruk av fysisk makt. En rekke andre lokale og internasjonale samtalepartnere som Landinfo har diskutert dette temaet med, har imidlertid påpekt at kvinner som nekter å inngå ekteskap, risikerer å bli utsatt for vold. Se også Landinfo 2012: Al- Shabaab og tvangsekteskap.

4.4.1 Reaksjoner mot kvinner som motsetter seg ekteskap

Kvinner som nekter å gifte seg med familiens utvalgte, risikerer å bli utsatt for vold (samtaler med internasjonale og somaliske ressurspersoner i Nairobi, 2002, 2004, 2005 og Mogadishu 2013). Omfanget av slik vold er ikke kjent, men drap på kvinner er ikke sosialt akseptert. Såkalte æresdrap, i betydningen at omgivelsene forventer og aksepterer drap på kvinner som har overskredet visse sosiale normer, som for eksempel å få barn utenfor ekteskap, har ingen tradisjon i Somalia.⁹ Det at æresdrap ikke er noen kulturell praksis i Somalia, utelukker selvsagt ikke sjalusidrap eller vold begått i affekt mot kvinner. En utro kvinne risikerer ikke å bli drept av sin familie for at familiens ære skal gjenopprettes og vanæren fjernes, men hun kan bli drept av en sjalu ektemann.

De som eventuelt bryter med de tradisjonelle samfunnsnormene og nekter å inngå ekteskap med den familien har valgt, kan ikke regne med hjelp eller beskyttelse fra familie eller andre klanmedlemmer.

Å motsette seg familiens valg, kan dermed innebære at en kvinne blir utstøtt av familien og må forlate både dem og hjemstedet. Uten andre velvillige slektninger eller kjenninger, vil hennes tilværelse bli svært vanskelig. Her er det imidlertid forskjeller: Urbane utdannede kvinner kan, i motsetning til kvinner fra landsbygda med lite eller ingen utdanning, ha bedre muligheter til å etablere seg og skaffe seg et utkomme. Men generelt vil utstøtte unge kvinner være sårbare for overgrep og utnyttelse (samtale med UNIFEM i Nairobi april 2002, somaliske ressurspersoner i Nairobi, mars 2010 og mars 2011).

⁸ Tradisjonelt dømmes også en voldtektsmann til å gifte seg med sitt offer. Kvinnen har i prinsippet rett til å nekte, men ifølge van Notten (2005, s. 57) presses kvinnen til gifte seg. Hvor utbredt dette er i dag, er vanskelig å vurdere.

⁹ Slike drap vil heller ikke fjerne noe av vanæren som rammer familiemedlemmene til kvinner som bryter med æreskodeks og sømmelighet. En kvinnelig somalisk forsker opplyste til Landinfo i Mogadishu i november 2013 at selv om æresdrap ikke har noen tradisjon i Somalia, mente hun at personer som står frem som homofile, eller som konverterer til kristendommen, risikerer å bli drept av egen familie.

4.5 HEMMELIGE EKTESKAP – FLUKTEKTESKAP (*QUDBO SIREED*)

Hemmelige ekteskap (*qudbo sireed*¹⁰), eller fluktekteskap som det i realiteten er, har vært både vanlige og aksepterte i hele Somalia (Abdullahi 2001, s. 130; Migrationsverket 2009, s. 15; SWDC 2013; Helander 1991). Slike ekteskap skjer uten familienes samtykke; enten fordi familiene ikke kjenner til ekteskapsplanene, eller fordi de har nektet å akseptere den utkårede.

For at et slikt ekteskap skal være gyldig, må paret ha reist en viss avstand fra hjemstedet – tradisjonelt skal denne avstanden tilsvare ca. tre dagsreiser med kamel (anslagsvis 90 km). Kystbyen Merka og innlandsbyen Wanlaweyne i Nedre Shabelle har derfor vært populære mål for unge par fra Mogadishu som ville gifte seg uten samtykke, fordi avstanden dit er passende (CBC 2013). Selv om tradisjonen tilsier at avstanden skal være ca. 90 km, varierer nok dette. Mye avhenger av vigselsmannen og hva han mener er akseptabelt, og hva paret selv opplyser til vigselsmannen.

Seremonien utføres av en sjeik eller en annen med religiøs kompetanse¹¹. Fordi kvinnen i slike tilfeller ikke representeres av faren, trer vigselsmannen inn i farens sted som verge. I likhet med under alle andre vigslar, skal to vitner være til stede, og det skal være en ekteskapskontrakt, *nikaah*. Men fordi familiene ikke er involvert, betaler brudgommen ingen brudepris. Nettopp denne økonomiske siden blir trukket frem som årsak til at skikken tilsynelatende har blomstret opp de senere årene.

Al-Shabaab forbød slike ekteskap fordi de ikke var i tråd med deres fortolkning av islamsk rett (CBC 2013; Nor 2012). Gyldigheten av slike ekteskap er omdiskutert blant somaliske teologer (kvinnelig somalisk ressursperson, samtale i Mogadishu 10. november 2013). Ett av argumentene mot skikken er at kvinnen reiser uten anstand sammen med en mann som hun ikke er gift med, hvilket er i strid med islamsk tradisjon.

Tradisjonelt ville paret fortelle familien om giftermålet når de kom tilbake. Men det har tilsynelatende vært en holdningsendring i deler av befolkningen de senere årene. Både somaliske medier og lokale ressurspersoner beretter om hemmelighold og utnytting i forbindelse med slike ekteskap. Dersom paret ikke forteller familiene om giftermålet, kan de heller ikke bo sammen, fordi samboerskap er utenkelig i Somalia. Blir kvinnen gravid, har paret intet valg, og familien må underrettes.

Det er kun anekdotisk informasjon om slike hendelser, men ett slikt ekteskap fikk, ifølge en av Landinfos samtalepartnere et tragisk utfall. Et ungt par giftet seg i hemmelighet, jenta ble gravid og paret fortalte deretter familiene om ekteskapet. Ektemannens mor mislikte jentas klanbakgrunn og krevde at hun skulle ta abort. Jenta fikk utført abort, men døde etter inngrepet (kvinne med diaspora-bakgrunn, møte i Mogadishu 2013).

Man mangler statistikk, men det kan være grunn til å tro at en del av disse ekteskapene inngås mellom eldre menn og svært unge jenter, som etter en tid forlater jenta og unndrar seg økonomiske forpliktelser ved å hevde at de aldri har vært gift. Denne skikken åpner dermed for utnytting av jenter og kvinner, som kan ha vansker med å

¹⁰ Noen kilder omtaler dette som *qudbo siro*.

¹¹ En mann med religiøs kompetanse (som også kan inneha rollen som vigselsmann) kalles wadaad på somali. Før 1991 ble disse vigselsmennene utnevnt og registrert av myndighetene gjennom de regionale Khadi-domstolene.

bevise at de er eller har vært gift (kvinne med diaspora-bakgrunn, møte i Mogadishu 2013).

4.6 «ENKEARVING» (*DUMAAL*)

«Enkearving» (*dumaal*) innebærer at en enke gifter seg med sin avdøde ektemanns bror. Begrunnelsen for denne tradisjonen er å ta vare på enkens og eventuelle barns økonomiske behov, og gi dem trygghet. Ved å beholde enken i familiekretsen, beholdt slekten også brudeprisen, og led dermed ikke et økonomisk tap, selv om ektemannen falt fra.

Denne tradisjonen er utdøende, ifølge forfatteren av boken *Culture and Customs of Somalia*, Mohamed Diriye Abdullahi (2001, s.133). Lewis (1994, s. 45) peker også på at det allerede på 1950-tallet bare skjedde et fåtall slike ekteskap i Nordvest-Somalia. Van Notten (2005) legger vekt på at dette er en frivillig ordning, men at kvinnen mister retten til økonomisk underhold fra svigerfamilien dersom hun takker nei til å gifte seg med avdødes bror. Slike ekteskap forekommer trolig i enda mindre omfang i dag enn på 1950-tallet, men sannsynligvis noe hyppigere på landsbygda enn i byene. Familiens og kvinnens utdanningsnivå spiller sannsynligvis også en rolle. Det kan være grunn til å tro at en yngre enke vil være mer attraktiv enn en noe eldre kvinne med tanke på graviditet og fødsler. Godt voksne kvinner – både skilte og sannsynligvis enker – er derfor ofte friere enn sine yngre medsøstre til for eksempel å kunne ha mer enn et ord med i laget når en frier melder sin interesse.

4.7 SORORAT (*HIGSIISAN*)

Sororat betegner den skikken hvor en kvinne trer inn i sin barnløse gifte søsters sted for å føde barn og derved oppfylle betingelsene i søsterens ekteskapskontrakt. Ordet sororat brukes også ofte i videre om to eller flere søstres ekteskap med samme mann, enten polygynt eller suksessivt (SNL 2012). Et ekteskap hvor en søster trer inn i en annen søsters sted, heter *higsiisan* (*xigsiisan*) på somali. Akkurat som enkearving er det grunn til å tro at denne skikken er lite utbredt, særlig i de større byene.

5. EKTESKAPSKONTRAKTEN (*NIKAAH*)

Ekteskap i islam er en privatrettslig kontrakt mellom to personer, og ikke et sakrament, slik det for eksempel er innen katolisismen. Det kontraktsrettslige aspektet er derfor viktigere i en islamsk og somalisk ekteskapsinngåelse enn det seremonielle. Utgangspunktet er at selve ekteskapsinngåelsen, det vil si kontraktsinngåelsen – *nikaah* (*nikaax*) – er basert på sharia og det som følger av denne rettstradisjonen, mens bryllupsfesten (*aroos*) er en somalisk tradisjon (Smith & Rossbach 2013).

Nikaahen er juridisk bindende, og den inngås mellom partene overfor vigselsmannen (på somali: *wadaad*) og to vitner. Kun menn kan være vitner. Mannens gave til kvinnen, det vil si medgiften (*meher*), er en sentral forpliktelse og skal være fastsatt i nikaahen. Kvinnen kan også ta inn i nikaahen at mannen ikke skal ha flere koner, og at han garanterer henne skilsmisse dersom han allikevel skulle gjøre dette

I somalisk tradisjon, og innenfor shafi'i-lovskolen av sunni-islam, som praktiseres i Somalia, må kvinnen ha en mannlig verge (*wakiil*) som samtykker i ekteskaps-

inngåelsen, og som representerer henne ved selve vielsen (intervjuer med somaliske ressurspersoner i Nairobi i april 2002 og september 2005; Abdullahi 2001).

Det er klare regler for hvem som kan være verge for kvinnen:

- Kvinnens far
- Hvis far er død, eller bosatt i en annen del av landet (i praksis minst ca. 90–100 km fra vigselfstedet), kan kvinnens bror være verge.¹²
- Hvis verken far eller bror er tilgjengelig, kan kvinnens onkler på farssiden være verger.¹³
- Hvis verken far, bror eller onkler kan møte, kan nærmeste mannlige slektning på farssiden være verge.
- Ingen slektninger på morssiden kan være verge.
- Ingen kvinner kan være verge.

Det er vanlig at kvinnen selv ikke er til stede under nikaah, men at vergen representerer henne, selv om hun befinner seg i huset hvor nikaahen finner sted.

5.1 BRUDEPRIS (YARAD)

Forut for inngåelsen av nikaah forhandler partenes familier. Det sentrale temaet er yarad (brudepris). Brudgommens familie betaler yarad til brudens familie. Brudeprisen varierer avhengig av familienes sosiale og økonomiske posisjon – og hvor attraktiv kvinnen er. Blant nomadene i nord har brudeprisen tradisjonelt vært høy. Lewis beskriver en rekke eksempler hvor prisen varierte fra tre til 40 kameler. En brudepris på tre kameler var utvilsomt et tegn på at dette var folk fra dårlige kår (Lewis 1994). Lewis' eksempler ble samlet inn i 1955–57, men ting har trolig ikke endret seg. Brudeprisen kan også betales i form av kontanter eller smykker. Blant folk i sør har prisen som regel vært lavere, men også blant byfolk er brudepris et viktig tema (Helander 1991).

Brudens familie gir også gaver til brudgommens familie. På landsbygda, både blant nomader og jordbrukere, vil brudens familie sørge for at paret får bolig og nødvendig husholdningsutstyr. Byfolk gir først og fremst husholdningsutstyr.

Før den endelige brudeprisen blir fastsatt, har det vanligvis vært flere omganger med forhandlinger. Prisen fastsettes oftest etter kriterier som sosial herkomst, alder, skjønnhet og rykte – både i islamsk og somalisk kontekst. Kvinnens familie skal dessuten kompenseres for tapet av arbeidskraft som ekteskapet medfører, og for å ha gitt henne en moralsk høyverdig oppdragelse.

5.2 MEDGIFT (MEHER)

I tillegg til brudeprisen som brudens familie får, har kvinnen i henhold til islamsk rett krav på medgift (meher) fra ektefellen. Medgiften fastsettes i ekteskapskontrakten og

¹² De få kildene som omtaler situasjoner hvor en bror kan tre inn som verge, omtaler ikke om det skal/er den eldste broren eller om det er en viss valgfrihet. Vedkommende må utvilsomt være voksen, det vil si kjønnsmoden, og tilregnelig.

¹³ Det er ikke entydig skriftliggjort i islam eller somalisk tradisjon om dette skal være fars eldste bror. Pragmatisme er trolig avgjørende i slike situasjoner, det vil si hvem som er lettest tilgjengelig etc., jfr. ellers fotnote 12.

er en forutsetning for et gyldig ekteskap. Etter sharia skal kvinnen få medgiften i forbindelse med nikaah, og gaven forblir hennes personlige eiendom, som hun har full råderett over. I Somalia er det vanlig at betalingen av meher utsettes til en eventuell skilsmisse eller ektemannens død. Først da anser man at kvinnen har rett til meher.

I Siad Barres regjeringstid var maksimumssatsen for meher lovfestet til 2000 somaliske shilling (e-post fra Norges ambassade i Nairobi, 2000). Beløpet tilsvarte den gangen anslagsvis 1–100 amerikanske dollar, avhengig av kursen, som særlig i perioden 1980–1991 varierte sterkt (Little 2003, s. 141). Størrelsen på medgiften varierer også i dag. Kontantbeløpene kan variere, og noen ganger kan meher bli gitt i form av gullsmykker, en koran, kameler eller kveg.

5.3 EKTESKAP MELLOM SLEKTNINGER

Ekteskap mellom søskenbarn er ikke vanlig blant de nomadiske klanene i nord, hvor ekteskap stort sett skjer mellom medlemmer fra ulike subklaner. Blant agro-pastoralistene i sør¹⁴ og andre bofaste grupper derimot er ekteskap med nærere slekt langt mer vanlig. Blant de nord-somaliske klanene bør det, ifølge Lewis (1994), være seks til ti generasjoner som skiller partenes felles forfar. Ekteskap mellom menn og kvinner som er nærere i slekt, anses likevel ikke som uegnet eller forbudt.

Som ellers i verden er forhold mellom barn og foreldre, mellom søsken (uavhengig om det er halvsøsken på fars- eller morssiden), mellom en mann og hans tante på farssiden, tante på morssiden og brors datter og søsters datter (niese) ansett som incest. Det samme gjelder forhold mellom en kvinne og hennes onkel på farssiden, morssiden, brorsønn og søstersønn (nevø). Blant somaliere anses dessuten slektskapet mellom søskenbarn som for tett til at ekteskap er aktuelt, selv om Lewis opplyser at han kjenner til enkelte slike ekteskap.

Blant de mer bofaste klanene i sør, er bildet annerledes (Helander 2003). Det samme gjelder for de såkalte Benadir-gruppene. Ekteskap med fars brors datter/sønn (søskenbarn) er her akseptert og vanlig (Helander 2003), i likhet med hva som er vanlig blant muslimer i mange andre samfunn. Lewis opplyser dessuten at slike ekteskap visstnok praktiseres i svært begrenset omfang blant darood warsangeli-klanen og darood majerteen-klanen.

5.4 EKTESKAPSALDER – EKTESKAP MED MINDREÅRIGE

Den somaliske familieloven fra 1975 (Emory University School of Law 2015) fastslår at minimumsalder for ekteskapsinngåelse for både menn og kvinner er 18 år. Kvinner kan være 16 år, dersom verge gir samtykke. I praksis er alderen for inngåelse av førstegangs ekteskap enda lavere. Sharia tillater at kvinner kan inngå ekteskap når de har kommet i puberteten, og de fleste forholder seg til islamsk rett, ikke den sekulære familieloven. Tall fra 2006 viste at nesten en fjerdedel av somaliske kvinner mellom 15 og 19 år var gift, skilt eller enker (OECD Development Centre 2012).

¹⁴ Agropastoralister er betegnelsen antropologer og en rekke Somalia-kjennere benytter på de somaliske klanene rahanweyne (mirifle) og digil, som hovedsakelig lever i Bay, Bakool, Gedo og Nedre Shabeelle. Dette begrepet betyr at man både driver med dyrehold (kyr, småfe og/eller kameler) samt jordbruk. Benevnelsen brukes derimot ikke på de fastboende bøndene langs Juba og Shabeelle-elvene som er jareer, det vil si somaliere med bantu-opprinnelse.

En studie i 55 lokalsamfunn i 11 distrikter våren 2017, viser imidlertid at bare 14 prosent i samme aldersgruppe var gift (International Rescue Committee, Care International & Save the Children 2017). Nedgangen fra 2006 er relativt betydelig, men den er etter Landinfos syn ikke nødvendigvis representativ for større deler av landet.

5.5 BRYLLUPSFESTEN (AROOS)

Bryllupsfesten¹⁵ (aroos) er den andre delen av ekteskapsinngåelsen, som markerer at paret flytter sammen. Dette er ingen juridisk handling slik som nikaah, og den er ikke en forutsetning for at ekteskapet er gyldig. Tradisjonelt har det vært slik at det kan gå en viss tid mellom nikaah og aroos. Men gradvis har de to seremoniene delvis smeltet sammen, slik at festen enten kommer umiddelbart eller kort tid etter vigselen.

Bryllupsfeiringen har tradisjonelt pågått i syv dager, men også dette varierer åpenbart (Abdullahi 2001, s. 145–147).¹⁶ Det kan dessuten være forskjeller mellom bryllup i diasporaen og lokale bryllup. Tradisjonelt har bryllupsfesten vært delt mellom kvinner og menn, og slik er det fortsatt blant konservativt religiøse. Men det finnes også bryllup hvor kvinner og menn feirer sammen.

Dans er en viktig del av festlighetene, og det blir sett på som en fornærmelse mot brudeparet om man ikke tar del. Den vanligste dansen i somaliske bryllupsfester er *burambur*, hvor kvinnene danner en sirkel og én etter én danser i midten.¹⁷

5.6 POLYGAMI

Ifølge Koranen og somalisk tradisjon kan en mann ha opptil fire koner, under forutsetning av at alle konene behandles likt. Dette gjelder både følelsesmessig og materielt. Lewis (1994) mener at polygame ekteskap er ganske vanlige i Somalia, og at mange menn mellom 40 og 60 år har vært gift minst to ganger, enten i samtidige eller suksessive ekteskap.¹⁸ Generelt sett henger antallet koner sammen med mannens alder og status – eldre menn har oftere flere koner enn yngre menn. Dette henger blant annet sammen med at eldre menn som regel har bedre økonomi – enten i form av husdyr eller andre verdier – enn unge menn. Hver kone og hennes barn pleier å etablere en egen husholdning adskilt fra de andre konene. I Nord-Somalia kalles en slik enhet *bah*, i sør kalles den *min* (Helander 1991).

5.7 STEDFORTREDEREKTESKAP

Sharia-retten åpner for at muslimer kan inngå ekteskap ved stedfortreder om den ene eller begge ektefellene er forhindret fra å være til stede under nikaah. I Somalia er det dessuten vanlig at kvinnen ikke er til stede under nikaah, selv når hun er i samme land/by/hus. Hun kan eksempelvis være i naborommet, og representeres uansett av sin

¹⁵ Aroos har flere betydninger. Det kan bety teltet eller hytta som settes opp for paret, eller – i overført betydning – brudgom og ekteskap (Lewis 1994; Helander 1991; Norges ambassade i Nairobi, e-post 2000).

¹⁶ Se også bloggen Bak rosa burkaer og gule mullahskjegg (Ismail 2011), som omtaler dette blant somaliere i Norge.

¹⁷ Burambur/buranbur betegner også dikt og sanger skrevet av og om kvinner og deres liv.

¹⁸ Lewis (1994, s. 29) trekker frem som eksempel en gruppe på 75 gifte menn i alderen fra 30 til 60 år. Nesten halvparten hadde kun én ektefelle, mer enn tretti prosent hadde to ektefeller, de øvrige hadde tre og fire ektefeller.

fullmektig eller verge. Også en mann kan ha stedfortreder, selv om dette muligens er mindre vanlig.

Stedfortrederekteskap anerkjennes ikke av norske myndigheter, men slike ekteskap må ifølge en somalisk teolog ikke oppløses med skilsmisse for at partene skal kunne inngå ny ekteskapskontrakt (Norges ambassade i Nairobi, e-post 2017).¹⁹ Dermed blir det juridiske rammeverket for skilsmisse kun relevant hvis stedfortrederekteskapet fullbyrdes, eller antas å ha blitt fullbyrdet, før den nye kontrakten ble inngått. En slik situasjon blir komplisert i henhold til sharia-rett, siden den inneholder bestemmelser som fordrer at to som er skilt fra hverandre, ikke kan gifte seg på nytt med hverandre uten at kvinnen har vært gift med en annen mann i mellomtida.

6. REGISTRERING AV EKTESKAP

Somalia var i en årrekke uten fungerende sentralstyre. Selv om dagens føderale regjering har fratatt islamistbevegelsen al-Shabaab hegemoniet i de aller fleste byer og tettsteder, mangler disse områdene fortsatt reell sentral og lokal styring og kontroll. Innbyggerne i Sør- og Sentral-Somalia har først de senere årene hatt mulighet til å få utstedt for eksempel ID-kort og pass. Men det finnes heller ikke i dag nasjonale eller lokale registre med oversikt over innbyggerne. Utstedelse av både pass, ID-kort og andre attester som utferdiges av ulike instanser, foregår derfor på basis av informasjonen vedkommende selv gir – eventuelt med vitner – eller pårørende.

Før 1991 ble såkalte wadaad, religiøst kyndige personer med vigselkompetanse, utpekt og registrert av myndighetene gjennom de regionale Khadi-domstolene, som var administrert av Departementet for justis og religiøse forhold. Ekteskap som ble inngått hos den lokale vigselmannen før 1991, ble registrert, og ekteparet kunne få utstedt en vigselattest.

Etter 1991 har det ikke vært noen sentral utnevnelles- og registreringsordning av vigselmenn, og ekteskap har ikke blitt registrert sentralt. Vigselattester har imidlertid blitt utstedt på forespørsel av ulike sharia-domstoler i Mogadishu og andre byer.

7. EKTESKAP PÅ TVERS AV RELIGIØSE, KULTURELLE ELLER ETNISKE SKILLELINJER

Somalia er religiøst sett et homogent samfunn. Ekteskap på tvers av religiøse skillelinjer er derfor ytterst sjelden en reell problemstilling i Somalia, og oppstår så

¹⁹ Disse forholdene er regulert av klassisk sharia-rett, og et ekteskap er ikke juridisk bindende før partene har «fullbyrdet» ekteskapet ved å innlede et seksuelt samliv. Hvis man tegner ekteskapskontrakt, men faktisk ikke fullbyrder ekteskapet, er man ikke formelt gift. Dermed må heller ikke ekteskapet oppløses formelt hvis paret går fra hverandre før de har fullbyrdet ekteskapet. Dette gjelder også når noen inngår et stedfortrederekteskap som ikke blir fullbyrdet. Disse kan inngå ny kontrakt med begge til stede, som rett og slett erstatter den første kontrakten, som bare bortfaller. Temaet er ikke spesifikt tatt opp i familielovgivningen i ulike muslimske land, fordi de anerkjenner stedfortrederekteskap, og dermed ikke trenger bestemmelser om hvordan en kan «reparere» dem.

godt som utelukkende i forbindelse med ekteskap med en utlending utenfor Somalia.²⁰ Mens en muslimsk mann kan gifte seg med en kristen eller jødisk kvinne, kan ikke en muslimsk kvinne gifte seg med en ikke-muslimsk mann i henhold til islamsk lov.

7.1 EKTESKAP MED PERSONER FRA MINORITETSGRUPPER

Ekteskap med personer fra de marginaliserte minoritetsgruppene i Somalia, det vil si profesjons- eller lavstatusgrupper som midgan, yibir, yahar og tumaal (som i Somaliland kalles gabooye), eller somaliske bantu (jareer), er utenkelig for de aller fleste somaliere som ikke tilhører disse gruppene (representanter for gabooye, møte i Hargeisa 18. april 2016).²¹

Tradisjonelt har mange somaliere ansett medlemmene av disse yrkes- eller lavstatusgruppene som urene. Dette synet har både vært knyttet til yrkene gruppene har beskjeftiget seg med – som somaliere flest ikke vil utføre – og myter om ukjent eller usikkert opphav, eller inntak av uren mat (Landinfo 2016).

Det er få konkrete eksempler på hva som faktisk skjer med dem som bryter med tabuet og gifter seg med en fra disse gruppene. En kvinne med diaspora-bakgrunn (møte i Mogadishu 2013) trakk frem et eksempel som kan beskrive holdningene til ekteskap med personer fra marginaliserte grupper. Vedkommende kjente til et ekteskap mellom en mannlig jareer og en kvinne fra en hovedklan. Kvinnens mor var imot ekteskapet, til tross for at datteren var gravid, og brakte saken inn for domstolen. Hun hevdet ekteskapet var ugyldig, men domstolens kjennelse var i ekteparets favør. Da brakte moren saken inn for en annen domstol i en annen del av landet, og kjennelsen der gikk i morens favør. Ektemannens advokat fikk for øvrig ikke tillatelse til å møte i denne retten. Hvilke konsekvenser denne dommen hadde for ekteparet, er ikke kjent.

En av talpersonene for lavstatusgruppene som Landinfo møtte i Hargeisa i april 2016, var gift med en lokal Issaq-kvinne. Han fortalte at konas familie hadde forsøkt å stanse ekteskapet – uten hell. De har siden ikke vært på talefot med datteren, og som ektemannen sa: «She is dead to her family».

Talspersonene omtalte også en hendelse i Saleh-distriktet hvor en gabooye hadde giftet seg med en kvinne fra en lokal klan. Kvinnens familie ikke bare motsatte seg forholdet, de angrep også mannen fysisk og skjøt og skadet to andre gabooye. De fleste gjerningsmennene ble pågrepet, men ektemannen led samme skjebne selv om han ikke hadde gjort noe straffbart. Ekteskapet ble oppløst, og ektemannen var fengslet i en uke før han ble løslatt (samtale i Hargeisa, april 2016).

Det finnes også slektslinjer i hovedklanene som av ulike grunner anses som urene, og som dermed er uaktuelle ekteskapspartnere for folk med annen klanstilknytning (Landinfo 2013).

²⁰ Heller ikke i diasporaen er dette vanlig. Selv unge somaliere som er født og oppvokst i Vesten, opplever at slike ekteskap er problematiske (Washuk 2016; Mohamed 2016).

²¹ De såkalte Benadir-gruppene rer Hamar, rer Brava med flere, har ikke tilsvarende lave status. Ekteskap mellom dem og andre somaliere er sosialt akseptert.

8. SKILSMISSE OG GJENGIFTE

8.1 ER SKILSMISSE VANLIG?

Det finnes ingen skilsmissestatistikk i Somalia, men de aller fleste som beskriver somalisk familieliv og ekteskap, mener at skilsmisse (*furriin/furniin*) er relativt vanlig. Skilsmisser hverken stigmatiserer kvinnen eller er sosialt uakseptabelt, understreker blant andre Helander (1991) og Lewis (1994). Helander omtaler en studie som viste at hvert tredje ekteskap i et gitt område, hadde endt med skilsmisse. Han legger til at halvparten av kvinnene over 50 år hadde vært gift mer enn én gang.

8.2 GJENKALLELIG OG UGJENKALLELIG SKILSMISSE

Innen sunnimuslimsk lovgivning og somalisk praksis kan en mann selv beslutte skilsmisse ved å si tre ganger til ektefellen: «Jeg skiller meg fra deg». Dette heter talaq på arabisk. Er talaq sagt én eller to ganger, kan mannen omgjøre beslutningen sin – han uttaler *rajactu* – og gå tilbake til ektefellen igjen (gjenkallelig). Men dersom talaq uttales tre ganger, er skilsmissen endelig (ugjenkallelig).

Det er ulike oppfatninger om hvor lang tid det må gå mellom hver gang mannen ytrer overfor kona at han vil skille seg. I henhold til de fleste islamske lovtolkninger skal det være tre menstruasjonssykluser (iddah-perioden) mellom første og siste talaq for at skilsmissen skal være endelig. Det er likevel aksept for at mannen kan gjenta ytringen tre ganger ved en og samme anledning. Dette praktiseres også i Somalia (ambassaden i Nairobi, e-post 2017).

Etter tre talaq er ekteskap med samme kvinne kun mulig dersom hun i mellomtiden har vært gift med – og skilt fra – en annen mann.

En skilsmisse er også endelig etter bare én talaq når iddah-perioden er utløpt og ektemannen ikke har uttalt *rajactu*. Skulle mannen ønske å gjenoppta samlivet etter dette, må det lages en ny ekteskapskontrakt, *nikaah*, med to vitner (Norges ambassade i Nairobi, e-post 2005; 2017). Hensikten med iddah-perioden er å avklare om kvinnen er gravid med sin fraskilte ektemann. Slik forhindrer man usikkerhet rundt farskapet til eventuelle barn. I situasjoner hvor ekteskapet ikke er fullbyrdet, det vil si at paret ikke har hatt samleie, vil det heller ikke være en iddah-periode.

8.3 HVORDAN FÅR KVINNER SKILSMISSE?

Det er langt vanskeligere for en kvinne enn en mann å få skilsmisse. Kvinner kan i motsetning til menn ikke bruke talaq. Skilsmissegrunnene en kvinne kan påberope seg etter islamsk rett, er blant annet at mannen ikke forsørger henne, at han er alvorlig psykisk syk eller at han er impotent. Hun må søke ved en lokal sharia-domstol, men kan kun få skilsmisse på visse betingelser. Alternativet er å overtale ektemannen til å ta ut skilsmisse, eller å opptre på en slik måte at mannen velger å la seg skille.

At så mange gifter seg svært unge – ofte i 12 til 15-årsalderen – er ifølge en kvinne med diaspora-bakgrunn én av grunnene til at mange ekteskap ender i skilsmisse (samtale i Mogadishu 2013).

8.4 GJENGIFTE

Kvinner flytter oftest tilbake til foreldrene etter skilsmisse (Abdullahi 2001). Kvinner er forpliktet til å vente med å gifte seg på nytt til iddah-perioden er ferdig. Hvis hun er gravid på skilsmissetidspunktet, varer iddah-perioden fram til fødselen.

Det er vanlig at både menn og kvinner gifter seg på nytt. For kvinnens del er det viktig for å unngå å bli en økonomisk byrde for foreldre eller søsken. Fraskilte kvinner står for øvrig ofte friere til å velge ny partner enn ved første ekteskap, ikke minst fordi brudeprisen for en fraskilt (eller enke) stort sett vil være betydelig lavere enn for en førstegangsbud (Lewis 1994, s. 64–65).

9. FORELDREANSVAR OG OMSORG FOR BARN VED SKILSMISSE ELLER DØD

Ifølge muslimsk rettslære og etter somalisk tradisjon er far verge (wali) og har foreldrerett til barna. Etter en skilsmisse beholder far foreldreretten til barna, men mor får den daglige omsorgen for barn under syv år. Gutter eldre enn syv år flytter som regel til faren eller hans familie. Døtre blir ofte værende hos mor inntil puberteten.

Dersom far dør, vil hans familie få foreldreansvaret, det vil si farfar eller fars eldste bror. Dør begge foreldre, vil familiene på fars- og morssiden avgjøre hvem som skal ha omsorgen for barna. Vanligvis faller valget på slektningen med mest ressurser (Migrationsverket 2009).

Hvis barnets foreldre aldri har vært gift, får mormoren foreldreansvar dersom mor dør.

10. SOMALILAND (NORDVEST-SOMALIA)

Området Somaliland (Nordvest-Somalia) erklærte seg uavhengig i mai 1991, men ingen land har anerkjent denne statsdannelsen. Somaliland har like fullt etablert eget rettsvesen, lovgivning, politi med mer. Det finnes imidlertid ingen sentralisert oversikt over innbyggerne i området. Saker vedrørende familierettslige forhold håndteres i hovedsak av religiøse domstoler som er underlagt Departementet for religiøse forhold. Sharia er den primære rettskilden som anvendes (Abdi 2010).

Seks regionale religiøse domstoler (Khadi-domstoler) har ansvar for å fatte rettslige avgjørelser i henhold til denne lovgivningen. Avgjørelser fattet ved disse domstolene kan ankes inn for Departementet for religiøse forhold i Hargeisa. De seks regionale domstolene er lokalisert i byene Borama (i Awdal-regionen), Hargeisa (i Waqoyi Galbeed), Berbera (i Sahil), Burao (i Togdheer), Erigavo (i Sanaag) og Las Anod (i Sool). I tillegg til å fatte avgjørelser i familierettslige tvister, samt foreta eller bekrefte vigsler, har Khadi-domstolene også notarmyndighet. Dette innebærer at en kan få skriftlige erklæringer avlagt under ed notarieført av domstolen.

10.1 REGISTRERINGER I SOMALILAND

Vigsler og skilsmitter foretas ved de regionale domstolene, som også utsteder vigselsattester. Ekteskap skal også registreres ved Departementet for registreringer i Hargeisa. Denne enheten skal også kunne bekrefte ektheten av dokumentasjon som legges frem (generaldirekør Abdifateh Said Mohamed; leder av enheten for sivile registreringer Mohamed Jama Colow, møte i Hargeisa, april 2016). Det er imidlertid primært personer som bor i de aktuelle byene, som inngår ekteskap ved de regionale domstolene.

Personer som bor på landsbygda og i mindre byer, gifter seg som regel (og eventuelt skiller seg) der de bor. I disse tilfellene foretas vigselen av en person med kompetanse som vigselsmann på bakgrunn av god kjennskap til Koranen, og lokal anerkjennelse. En slik person vil ofte ha rett til å bære tittelen *sjeik* eller *aw*. De regionale religiøse domstolene skal ha oversikt over hvilke personer i de respektive regionene som har vigselskompetanse, og skal således i ettertid kunne bekrefte at vigselen er foretatt av en anerkjent vigselsmann. Det finnes ikke noe system for borgerlige vigsler.

11. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Abdi, H.A. (2010, april). *Situation analyses report. Legal technical consultancy: Family Code*. Hargeisa: Republic of Somaliland. Ministry of Family Affairs and Social Development. Tilgjengelig fra http://www.somalilandlaw.com/Family_Code_Report_2010.pdf [lastet ned 25. mai 2018]
- Abdullahi, M.D. (2001). *Culture and customs of Somalia*. Westport/London: Greenwood.
- The Academy for Peace and Development (2002, desember). *Women's rights in Islam and Somali culture*. Hargeisa: UNICEF. Tilgjengelig fra http://www.unicef.org/somalia/SOM_WomenInIslam.pdf [lastet ned 25. mai 2018]
- CBC (2013, 20. april). Lovers in a dangerous time: Inside Somalia's secret marriages. *CBC*. Tilgjengelig fra <http://www.cbc.ca/strombo/news/lifting-the-veil-of-marriage.html> [lastet ned 25. mai 2018]
- CRD, dvs. Centre for Research and Dialogue (2004, juli). *Somalia: A path to recovery building a sustainable peace*. Mogadishu: CRD. [Ikke lenger tilgjengelig elektronisk.]
- Dahl, T.S. (1992). *Den muslimske familie: En undersøkelse av kvinners rett i islam*. Oslo: Universitetsforlaget. Tilgjengelig fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/7592bbb368817fe98513b2498d7fcf67?index=0> [lastet ned 25. mai 2018]
- Emory University School of Law (2015). *Islamic Family Law. Somalia*. Atlanta: Emory University School of Law. Tilgjengelig fra <https://scholarblogs.emory.edu/islamic-family-law/home/research/legal-profiles/somalia/> [lastet ned 13. juni 2018]
- Gabowduale, K. (2010). *Somali Families in Norway. A Critical Review of the Changing Socio-Structural Situation and its Consequence for the Family*. Oslo: Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/15301/Gabowduale.pdf?sequence=3> [lastet ned 25. mai 2018]
- Helander, B. (1991). *The Somali family*. I: Barcik, K./Normark, S. (Red.), *Somalia. A historical, cultural and political analysis*, Uppsala, 6 January 1991(17-27). Uppsala: Life & Peace Institute.
- Helander, B. (2003). *The slaughtered camel. Coping with fictitious descent among the Hubeer of Southern Somalia*. Uppsala: Uppsala University Press.
- International Rescue Committee, Care International & Save the Children (2017, september). *Early Child Marriage in Somalia: Is It a Challenged Social Norm?* Sted: International Rescue Committee, Care International and Save the Children. Tilgjengelig fra https://somalia.savethechildren.net/sites/somalia.savethechildren.net/files/library/FS07_Child_Marriage.pdf [lastet ned 25. mai 2018]
- Ismail, W. (2011, 2. oktober). Bryllup. *Bak rosa burkaer og gule mullahskjegg* [blogg]. Tilgjengelig fra <http://smagalsomalier.wordpress.com/2011/10/02/bryllup/> [lastet ned 25. mai 2018]
- Lewis, I.M. (1994). *Blood and bone. The call of kinship in Somali society*. Lawrenceville: Red Sea Press.
- Landinfo (2012, 6. juli). *Somalia: Al-Shabaab og tvangsekteskap*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2110/1/2110_1.pdf [lastet ned 25. mai 2018]
- Landinfo (2016, 12. desember) *Somalia: Lavstatusgrupper*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra https://landinfo.no/asset/3476/1/3476_1.pdf [lastet ned 25. mai 2018]
- Little, P.D. (2003). *Somalia: Economy without state*. Bloomington: Indiana University Press.

- Migrationsverket (2009, 17. juni)). *Äktenskap samt vårdnad av barn*. Norrköping: Migrationsverket. Tilgjengelig fra <http://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=20971> [lastet ned 25. mai 2018]
- Mohamed, B. (2016, 19. juni). *A Cultural Segregation of Love – A Somali perspective*. <https://yongemag.com/a-cultural-segregation-of-love-a-somali-perspective-e066c932e487> [lastet ned 25. mai 2018]
- Nor, M.S. (2012, 15. juni). Controversy over runaway marriages in Somalia. *RFI*. Tilgjengelig fra <http://www.english.rfi.fr/africa/20120615-elopment-somali-culture-shebab/> [lastet ned 25. mai 2018]
- Nuune, R. (2011, 28. mai). Forced marriages a better way of life in Somali culture. Families claim forced marriages give girls better lives. *Somalia Report*. Tilgjengelig fra http://piracyreport.com/index.php/post/778/Forced_Marriage_A_Way_of_Life_in_Somali_Culture [lastet ned 25. mai 2018]
- OECD Development Centre (2012). *Social Institutions and Gender Index*. Somalia. Paris: OECD Development Centre. Tilgjengelig fra http://www.genderindex.org/country/somalia#_ftnref9 [lastet ned 25. mai 2018]
- *Provisional Constitution*. (2012, 1. august). Tilgjengelig via The Federal Republic of Somalia <http://hrlibrary.umn.edu/research/Somalia-Constitution2012.pdf> [lastet ned 25. mai 2018]
- Somalilandlaw.com (u.å). *Somaliland Personal & Family Law*. Tilgjengelig fra http://www.somalilandlaw.com/family_personal_law.html [lastet ned 25. mai 2018]
- SNL, dvs. Store norske leksikon. *Sororat*. (sist endret 20. februar 2018). Oslo: SNL. Tilgjengelig fra <http://snl.no/sororat> [lastet ned 25. mai 2018]
- Van Notten, M. (2005). *The law of the Somali. A stable foundation for economic development in the Horn of Africa*. Trenton/Asmara: Red Sea Press.
- Smith, J. & Rossbach, D. (2013, oktober). *The Nikaah: A Somali Wedding Tradition*. Tilgjengelig fra <http://www.ethnotraveler.com/2013/10/the-space-between/> [lastet ned 25. mai 2018]
- Washuk, B. (2016, 24 juli). Tying The Knot: Somali wedding adheres to tradition. *Sun Journal*. Tilgjengelig fra <http://www.sunjournal.com/tying-knot-somali-wedding-adheres-tradition/> [lastet ned 25. mai 2018]

Muntlige kilder

- Colow, Mohamed Jama. Enheten for sivile registreringer. Møte i Hargeisa 16. april 2016.
- Internasjonale ressurspersoner. Møter i Nairobi april 2002, januar 2004, september 2005, mars 2007, juni 2008, mars 2010, mars 2011 og februar 2012.
- Mohamed, Abdifateh Said. Generaldirektør/leder av enheten for sivile registreringer. Møte i Hargeisa 16. april 2016.
- Norges ambassade i Nairobi. E-post 27. juli 2000.
- Norges ambassade i Nairobi. E-post 15. mars 2005.
- Norges ambassade i Nairobi. E-post 19. juli 2017.
- Representanter for gabooye (midgan, yibir og tumal). Møte i Hargeisa 18. april 2016.
- Somaliske ressurspersoner. møter i Nairobi april 2002, januar 2004, september 2005, mars 2007, juni 2008, mars 2010, mars 2011 og februar 2012. Møter i Mogadishu 22.-23.februar 2012.
- Kvinne med diaspora-bakgrunn. Møte i Mogadishu 10. november 2013.

- Somalisk ressursperson i Mogadishu. E-post 31.mars 2014.
- SWDC, dvs. Somali Women Development Center. Møte i Mogadishu 11. november 2013.
- UNIFEM, dvs. The United Nations Development Fund for Women. Møte i Nairobi april 2002.